

МІЖ МИНУЛИМ І МАЙБУТНІМ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ЗА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Розглядаються проблеми трансформації транзитивного суспільства та відповідальності інтелектуалів за соціально-політичні перетворення в контексті загальноцивілізаційних змін. Охарактеризовано суспільно-політичну ситуацію в сучасній Україні в умовах складної модернізаційної динаміки. Показано роль соціально-гуманітарної науки і освіти в удосконаленні держави й суспільства, забезпеченні процесів демократизації.

Ключові слова: транзитивне суспільство, суспільний інтелект, суспільство ризику, гуманізація суспільних відносин, інноваційний розвиток, інтелектуальний потенціал науки і освіти.

В історичні періоди кардинальних соціально-політичних перетворень, на перехідних трансформаційних етапах з невідворотністю виникає питання про допустимі межі якісних змін реально існуючого стану політичних процесів, соціальних і правових норм, людських відносин, існуючих цінностей. Критична міра зміни цілісності соціальних систем при збереженні їх внутрішньої структури як складних організмів, що самоорганізуються, є своєрідним показником досягнення тих цілей, які формулюються в процесі радикальних змін. Разом з тим ситуація сьогодні засвідчує, що наміри й реалізація соціально-політичного реформування не співпадають з їх результатами, більшість соціальних очікувань залишаються незадоволеними.

Така ситуація значною мірою пов'язана зі загальноцивілізаційними змінами, за яких відбуваються обнулення ідеологічних позицій, поглиблення стану невизначеності й виникнення різного роду катаклізмів, що дало підстави німецькому соціологу і політичному філософу Ульріху Беку вдатися до осмислення поняття «новий світовий безлад». Вчений зазначає, що ми живемо у світі метаморфоз, коли одні речі змінюються, а інші залишаються незмінними. А це, своєю чергою, передбачає більш радикальну трансформацію, за якої старі визначеності відпадають і, відповідно, «ми є свідками – суб'єктом і об'єктом – розламу всередині модерну, що відділяється від контурів класичного індустріального суспільства і набуває нових обрисів». Таке суспільство У. Бек називає «суспільством ризику», яке визначає потребу зосередитися на тому, що постає зі старого, та намагатися зрозуміти майбутні структури і норми в хаосі сучасного [1, с. 10]. Зважаючи на такий підхід, слід зазначити, що з точки зору теорії біфуркації подальший розвиток може піти як за оптимістичним, так і за песимістичним сценаріями.

Д. Шушарін і А. Бистрицький вважають, що прояви розгубленості, пануючої в сучасному світі, визначають насамперед «падіння інтелектуального рівня правлячої еліти, дезорганізація громадянського суспільства, розмитість цінностей, на яких воно засноване». Слідом за У. Беком автори називають таке суспільство «новим суспільством безладу», до ознак якого відносять: зникнення загальнонаціональної ідентичності, яка була основою типового європейського суспільства; руйнацію ієрархії демократичних цінностей, механізмів соціалізації та перехід цих функцій до засобів масової комунікації, які не виконують їх повною мірою; перетворення сучасної держави на суміш наглядача, соціального працівника, психотерапевта; розвиток настроїв деструктивного характеру. Така ситуація, на думку вищезазначених дослідників, «призводить до втоми від демократії та неототалітарних тенденцій» [2].

В умовах послідовного еволюційного поступу політичні та соціальні системи розвиваються шляхом переходу від нижчої до вищої фази, не втрачаючи своєї цілісності. При кардинальних перетвореннях, особливо форсованих, непослідовних, порушується сталість елементів системи, що призводить до нестабільності суспільства та всіх його складових. Історія розвитку сучасної цивілізації дозволяє виділити деякі загальні

закономірності розвитку кризових процесів, що передують соціальним катаклізмам: консерватизм політичної теорії та практики правлячої еліти; монопольна, безальтернативна стратегія державного управління; прийняття простих односторонніх рішень, які відображають суто лінійні закономірності соціальних процесів; зростання протесту альтернативних державній владі соціальних сил; накопичення протиріч, що призводять до руйнації системи управління.

Драматизм соціально-політичного реформування сягає свого піку в транзитивному суспільстві, яке знаходиться у високоактивній стадії трансформації, близькій до стану біфуркації, «динамічного хаосу» (за І. Пригожиним). Особливістю суспільства зазначеного типу є нестабільність його основних сфер, стан кризи, у тому числі й політичної, як результат нездатності політичної системи адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх змін, відсутність гарантій досягнення декларованого ідеалу, суперечливе поєднання взаємовиключних авторитарних і демократичних елементів. Його характеризують: розкол еліт, їх схильність до корпоратизації та олігархізації; перехідний тип політичної культури, що означає її фрагментарність; хаотичне поєднання старого й нового, невідповідність інституційного та ціннісного аспектів реформування; кризи легітимності, участі та ін. [3, с. 289]. Сучасна історія демонструє закономірності, притаманні транзитивним суспільствам: протиріччя не тільки гальмують необхідні перетворення, але суспільству, як правило, нав'язуються вкрай небезпечні рішення у вигляді «великого стрибка», «нового курсу» та інших необґрунтованих зрушень. Їх провідниками зазвичай виступають малокомпетентні провладні сили, неконструктивна популістська опозиція, безвідповідальні політичні партії та їх лідери.

Нинішнє українське суспільство беззаперечно належить до транзитивних. Так в аналітичній доповіді «Інституційні зміни політичної системи: оцінка стану та напрями оптимізації» (2014) вчені Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України зазначають, що ми маємо справу з суспільством, де зруйновані старі, але не побудовані нові демократичні структури, не розвинуті демократичні політичні процеси. Появу такого суспільства вони пов'язують із відсутністю необхідного професіоналізму в сфері державного управління, виникненням гострого протиріччя між організованістю суспільного інтелекту та рівнем складності проблем, які йому необхідно вирішувати в короткі історичні терміни [4]. Звідси постає вочевидь, що в складних трансформаціях опорою влади, політичних еліт має слугувати сукупний соціальний інтелект.

Світовий досвід переконливо засвідчує, що руйнування інтелектуальної структури суспільства закономірно призводить до руйнації його підсистем, які забезпечують життєдіяльність соціального організму. Інтеграція інтелектуальних сил суспільства, концентрація їх зусиль на вирішення вузлових протиріч – передумова запобіганню можливої деструкції останнього. Відтак виникає проблема інтелектуальної безпеки, у зв'язку з чим зростає роль гуманітаріїв-інтелектуалів у сучасному світі, як з огляду на їх громадянську позицію, так і зважаючи на їх потенційну здатність забезпечувати професійну аналітику.

Чим нижчий рівень сукупного інтелекту, загальної та політичної, правової культури населення, культури самоуправління, демократичного досвіду в суспільстві, тим жорсткішою, аморальнішою постає боротьба політичних сил, методів, які вони застосовують, переважання деструктивного над конструктивним. При цьому, як правило, спостерігаються, з одного боку, вимоги ультрарадикальних та популістичних сил перебудувати все й одразу та, з іншого, – вимоги консервативних сил, що вимагають повернення до ефемерного минулого. Це призводить до різких коливань суспільних настроїв від одних крайнощів до інших. На ці процеси накладається зниження підтримки політичного керівництва, відсутність у суспільстві необхідних знань і досвіду здійснення управління на нових соціально-правових принципах. Все це разом узятє викликає неконструктивну критику модернізації й зумовлює нестабільність у функціонуванні інститутів і механізмів політичної системи.

За умов, що склалися в сучасному світі та поглиблено проявляються в Україні, обійтися без суспільного інтелекту – рівнозначно приреченню модернізаційних змін на провал. У даному контексті під «суспільним інтелектом» слід розуміти здатність суспільства вирішувати свої поточні та перспективні проблеми з визначенням пріоритетів, стратегічним окресленням послідовності вирішення нагальних проблем, виявленням політичних ризиків та розробкою способів їх вирішення. Зазначене має першочергове значення для українського суспільства, реформаторам якого властивий відрив від суспільного інтелекту, що зумовив не якісне і несвоєчасне законодавство, відсутність обґрунтованих соціальних проєктів і політичного планування, непослідовність стратегії і тактики модернізації суспільства, дефіцит професійного управління, слабку здатність органів влади до злагодженої роботи та ін.

До основних джерел ефективності сучасних розвинених демократичних країн належать політичний, економічний, ідеологічний плюралізм, багатопартійність, конкуренція правлячих і опозиційних партій, належне функціонування політичних інститутів, поділ влади зі збереженням її цілісності. В умовах слабкості транзитивного суспільства, на початкових фазах розвитку демократії зазначені чинники успіху реформ працюють неефективно. Не реалізуються можливості багатопартійності, не враховуються пропозиції компетентних альтернативних проєктів соціально-економічного і політичного розвитку суспільства, неналежним є нормативно-правове спрямування модернізації, відсутній захист громадянського суспільства від свавілля державного апарату і анархічних тенденцій у діяльності політичних партій. У суспільстві, розколотому на протилежні угруповання, все менше залишається людей, здатних тверезо осмислювати національну ідею, оберігати цінності, які визначають життєздатність функціонування суспільного організму.

Необхідним є перехід на стабільний, реалістичний режим розвитку – без стрибків, надлому, прискорення прогресу цивілізації шляхом насильницького втручання в логіку суспільно-історичного процесу, в закономірну послідовність вирішення першочергових завдань, здійснення необхідних реформ. Однією з вирішальних умов модернізації суспільства є розвиток суспільного інтелекту, духовності суспільства. Цінності і зразки поведінки, традиції і норми повинні відігравати не меншу роль, ніж прагматичні інтереси та інструменти їх досягнення. Успіх модернізації прямо пов'язаний з процесом розвитку політичної теорії, пошуком нових засобів аналізу та теоретичних конструкцій для створення пояснювальних і прогностичних варіантів щодо політичного розвитку посткомуністичних суспільств. Важливим завданням є значне посилення інтелектуального потенціалу владних структур – їх інформаційних, аналітичних, прогностичних та проєктних можливостей на базі ресурсів сучасних галузей науки, методів політичної інженерії, освоєння світового досвіду суспільного управління. Такий підхід дозволить сформулювати в суспільстві переконання, згідно якого «тільки вийшовши за рамки часткових реформ можна впоратися з економічною скрутою в Україні, і тільки це дасть змогу переважній більшості населення поліпшити рівень свого життя» [5, с. 353].

В умовах підвищеної динаміки соціально-політичних змін зростає значення гуманітарної освіти людини, розвитку соціальних наук, які покликані сприяти подоланню в суспільстві стереотипних уявлень про політику – як тільки сферу боротьби, конфронтації, протистояння. Суттєві соціальні функції політики полягають, перш за все, в інтеграції інтересів соціальних суб'єктів, стабілізації суспільства, досягненні громадянського миру, соціальної й національної злагоди. Таке розуміння політики завжди було притаманне суспільно-політичній думці України, насамперед таким мислителям як М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Старосольський, І. Лисяк-Рудницький, Б. Гаврилишин. Воно конче необхідне й сьогодні, в період зростання суспільної напруженості, соціальних протиріч, військової агресії з боку Росії. В умовах демократизації, як однієї з тенденцій сучасного світового розвитку, актуальною є розробка і поширення неконфронтаційної концепції політики. До змісту відповідної концепції демократичної політики, яка поширюється в сучасному світі, входять, зокрема, такі положення: стабільність

суспільства можлива тільки як співіснування різних за інтересами соціальних груп; політика означає не тільки науку перемагати, а ще й мистецтво жити разом; звернення до насильства є проявом внутрішньої слабкості; справжні громадянські чесноти полягають не в політичній зятятості, а в шануванні та захисті громадянського суспільства [6, с. 8-9].

Першочергове завдання формування системи інтелектуального забезпечення суспільно-політичних процесів полягає в тому, щоб, спираючись на інтелектуалів різного профілю, організувати менш політизовану систему взаємопов'язаних інформаційно-аналітичних структур, здатних надавати пріоритет загальнонаціональним інтересам. У цьому контексті В. Корабльова слушно зазначає: «Одним із ключових ідеологічних розломів сучасності є дихотомія «відкритості-закритості» – Іншому, Майбутньому, Ідеям. Причому ця «лінія фронту» проходить не між цивілізаціями і не між країнами і блоками країн..., а в середині кожної країни (в середині кожної людини)» [7]. За цих умов головним завданням інтелектуалів від вітчизняної гуманітаристики постає осмислення світу через можливості й засоби його перетворення, відхід від чорно-білої спрощеної його картини, уникнення радикалізації суспільних процесів та всебічне поглиблення діалогу.

Однією з характерних особливостей сучасного суспільно-політичного розвитку є гуманізація суспільства, тобто поступове повернення до цінностей гуманізму на принципово новій основі. Крізь призму гуманізації вже в сучасних умовах на прикладі розвинених країн можна говорити про небувале досі зближення матеріального і духовного чинників людського розвитку. Зокрема, разом із вдосконаленням нової технологічної структури виробництва, з впровадженням автоматизованих систем, електроніки, інформатики змінюється характер суспільного виробництва. Постіндустріалізація сприяє органічному розвитку процесів задоволення потреб користувача, дестандартізації, виробництву продукції малими серіями, формуванню середніх і малих економічних структур. Поряд з цим формується новий тип працівника. Домінуючим поступово стає інтелектуальний, творчий труд людини. Це, в свою чергу, сприяє подоланню індустріальних форм відчуження людини, веде до визнання людської особистості як основного багатства суспільства. Зміни, які виникають у постіндустріальному суспільстві, тягнуть за собою глибоку інтеграцію сфер матеріального і духовного виробництва, їх органічне поєднання в структурну цілісність, сприяють забезпеченню не лише фізіологічних потреб, а й потреб більш високого порядку, які визначають всебічний розвиток особистості.

В умовах постіндустріалізації зародилася і розвивається тенденція до максимального використання наукових досягнень і до значного підвищення рівня освіти. Виходячи з цього, в розробці стратегії розвитку держави, створенні моделі модернізації суспільства слід звертати особливу увагу на систему освіти, як на можливість прискореного розвитку гуманістичного потенціалу. Така позиція означає відмову від спроб звести модернізацію до суто техніко-економічних нововведень. У нинішніх умовах теоретичні знання і рівень освіти повинні розглядатися як джерело інновацій, як засіб удосконалення соціального та політико-правового простору. Все це пов'язано не тільки зі зміною характеру виробництва, а й зі зростанням ступеня залежності суспільства від фундаментальних соціально-гуманітарних наукових досліджень і політики їх реалізації.

Країну неможливо вивести з кризи, не створюючи сприятливих умов для розвитку основи інтелектуального потенціалу – науки та освіти. Неперехідною цінністю є людські знання, що утверджують гуманізацію та гуманітаризацію, демократизацію, модернізацію системи управління, інтеграцію освітнього й наукового потенціалів. Питання раціональності суспільних відносин, інтелектуального рівня суспільного життя повинні зайняти ключове місце в теорії і соціальній практиці. Без цілеспрямованого інтелектуального забезпечення політичних процесів, ефективного державного управління з використанням новітніх методів регулювання соціально-політичних перетворень в Україні будуть поглиблюватись некерованість суспільними процесами, деградація науки, освіти, культури.

Слід зважати й на те, що наука за багатьма параметрами виявилася не готовою до виконання нових функцій в сучасному суспільстві. Це пов'язано з деяким розчаруванням в її

прогностичних можливостях і з тенденцією до поширення містики, міфотворчості, релігійно-сектантської експансії, які зумовлюють нав'язування одновимірного світогляду, продукування нетерпимості, вторгнення в несформовану свідомість підлітків. Зазначене явище – характерна ознака будь-якого цивілізаційного зламу і, на думку російського вченого Ю. Яковця, є тимчасовим. Протягом двох-трьох десятиліть ситуація може кардинально змінитися. Є всі підстави очікувати появи з невизначеної ситуації нерівномірно-закономірних змін «грандіозної наукової революції», яка створить оновлену картину світу і виведе науку на позиції лідера, відкриє для неї можливість стати «наріжним каменем постіндустріальної цивілізації» [8, с. 272-273].

Процес гуманізації на початку ХХІ століття вбирає в себе елементи нової етики, в рамках якої суспільство розглядається як середовище для гармонійного поєднання зусиль людини і колективу, громадських і політичних інститутів. Важливим елементом такої гармонізації є гуманізація діяльності бюрократії, державної адміністрації. Світова практика в цьому питанні демонструє багатоступінчастий механізм створення комплексної гуманізованої системи відбору, підготовки та освіти представників бюрократії. У всякому разі, в останні два десятиліття в країнах Західної Європи адміністративні реформи набули безперервного характеру і орієнтації на поєднання зусиль держави та комерційних структур. Пострадянські країни, які відстали від демократичних стандартів вирішення проблеми рекрутування бюрократії, зараз намагаються компенсувати втрати на цьому шляху, оскільки від вирішення цієї проблеми залежить ефективність функціонування виконавчої влади, політичної системи в цілому. Поряд зі спонтанними процесами набуття істеблішментом юридичної, політологічної підготовки, оволодіння новими інформаційними технологіями, одним із способів прискорення процесу гуманізації нової еліти, всіх представників владно-бюрократичних структур могла б бути в перехідних умовах певна угода про гуманістичні принципи політики, прийнята основними політичними силами.

Найважливішою тенденцією сучасного розвитку є формування постматеріальних цінностей, зокрема відродження масового інтересу до високої культури – кращих зразків живопису, театру, музики, балету. У цих умовах антикультура поступово відходить на другий план разом з індустріально-матеріальною експансією. Характерними особливостями цінностей, на які орієнтуються постматеріалісти, є: відмова від ставлення до економічного успіху як основної мети людської діяльності; прагнення до створення середовища одноступінців з орієнтацією на цікаву осмислену працю, духовно-моральне єднання; концентрація енергії на забезпечення соціального статусу і поліпшення якості життя; заміна релігійних та інших традиційних орієнтацій нерелігійними, пов'язаними зі свободою індивідуального самовираження; відкритість і готовність до сприйняття соціально-політичних і культурних змін. Акцентуючи увагу на зазначених постматеріальних цінностях, як явищі іманентно властивому західному світові, американський вчений Р. Інглегарт бачить наявність і перспективи розвитку таких цінностей і в інших культурах [9].

Важливим показником інтелектуального забезпечення соціально-політичних перетворень є інновації. Сьогодні інноваційність вже не може слугувати лише показником ступеня розвиненості економічної сфери, вона охоплює всі сторони функціонування суспільства і передбачає утвердження відповідного способу життєдіяльності людини і соціуму. Без цілісного погляду на проблему інноваційного розвитку неможливо забезпечити стабільне і ефективне вдосконалення діяльності державних інститутів. Збереження динаміки в розвитку інноваційної політики означає її перетворення на самостійний національний проект, який передбачає формування нової еліти, а також особи, здатної до виважених рішень і відповідної повсякденної діяльності. У цьому процесі як раз і можуть неоціненну допомогу надати соціально-гуманітарні науки і освітні дисципліни, які володіють унікальною здатністю до формування якісних соціальних орієнтацій.

Усебічний системний розвиток соціально-гуманітарної освіти дозволяє сформувати в суспільстві філософію випереджаючого просвітництва, смак до народження нових смислів, повернути суспільству втрачений інтерес до проблематики майбутнього. Система соціально-

гуманітарної освіти, підтримувана державою та її інститутами, здатна не тільки сформувати демократичні механізми, захистити права людини, але й володіє потенційними можливостями повернути суспільству відчуття еволюційного ритму, безперервності буття. У відповідності з цим Арнольд Тойнбі і Дайсаку Ікеда у своєму відомому діалозі звернули увагу на необхідність переорієнтації освіти з досягнень у сфері технологій на формування етичної поведінки людини, забезпечення цілісності людської особистості. Саме це в сучасних умовах дозволить подолати жадібність, корупцію, агресивність, ідеологічну заангажованість [10, с. 70-76]. Тільки соціально-гуманітарні дисципліни здатні забезпечувати: процес самосвідомості суспільства, наслідки вибору того чи іншого політичного ладу держави; всебічне розуміння складнощів політичного життя, вміння розрізняти і долати негативні тенденції соціального розвитку; формування розвинутої системи політичної соціалізації особистості, включення індивіда в складний і суперечливий світ політичних відносин; створення системи гуманістичних цінностей, таких як свобода, справедливість, честь, громадянська відповідальність та ін.

До сказаного слід додати, що в XXI столітті внаслідок процесу інформатизації на суспільну арену виходить людина-інтелектуал. Футурологи усього світу сьогодні активно обговорюють кардинальні зміни, які відбудуться найближчим часом у системі професійного розвитку. І соціально-гуманітарні науки не можуть не враховувати цих змін. Досить назвати лише деякі професії майбутнього, які дуже тісно пов'язані з соціально-гуманітарною освітою і перспективи яких, зокрема, обговорювалися на форумі «Професії майбутнього» в Давосі. Ось ці можливі напрямки людської діяльності: фахівець у сфері новітніх правовідносин (з медичного, інформаційного, космічного права); консультант з вибору професії; аналітик у сфері запобігання політичних ризиків, соціальних і етнонаціональних конфліктів; фахівець із політичної реклами; бібліотекар в аудіотеці; політичний консультант; експерт-аналітик із поточних юридичних і політичних питань; фахівець із соціального проектування, планування, прогнозування; радник у справах пенсіонерів; інноватор (розповсюджувач нових ідей). Цей список, який можна продовжувати, свідчить, що ми стоїмо на порозі майбутнього, де трансформуються постійні істини, традиційні форми співіснування, де поступово зникає диктат урядів, армій, офіційних релігій, де формуються постматеріальні цінності й де людині, яка отримує соціально-гуманітарну освіту, необхідно буде постійно займатися виявленням ключових тенденцій розвитку суспільства і підлаштовуватися під практику ринкових відносин.

Зміна характеру цивілізаційного розвитку підвищує вимоги до формування політичних знань. Першочерговим завданням є подолання однобічного, різко негативного ставлення до політики і створення привабливого проекту цивілізованого співробітництва етносів, регіонів, політичних сил, влади і опозиції. У цьому контексті особливого значення набувають: розвиток політичної культури в напрямках ліквідації державної монополії на ідеологію і формування моделі політичного устрою; пошуки компромісів між прихильниками різних політичних сил, спрямовані на подолання нетерпимості, абсентеїзму, індиферентності. Соціологічні дослідження показують, що слід приділити увагу найбільш значним розбіжностям в українському суспільстві: між прихильниками і противниками ринкових реформ; між прихильниками прозахідної і проросійської зовнішньополітичних орієнтацій; між адептами і опонентами існуючого політичного режиму.

Серйозного значення в сучасних умовах набуває необхідність поглибленого розвитку політичної теорії з метою пошуку відповіді на питання про істину в політичному пізнанні. Вчені з цього приводу слушно зазначають, що «в умовах постмодерністського повороту постає надважливе гносеологічне, онтологічне і епістемологічне завдання зберегти певний синтез політичної науки і політичної філософії, все позитивне в напрямках, що розвиваються, аби допомогти знайти відповіді на питання, породжені суспільством ризику, – пом'якшити соціальну напруженість і конфліктність, об'єднати уявлення більшості щодо доленосних цінностей» [11, с. 323]. Поряд з цим особливого значення набуває наближення політичної теорії до практики політичного життя через розвиток прикладної політології. На

нинішньому етапі розвитку політичної освіти простежується надмірна розпорошеність і нечіткість прикладних політичних знань. Існуючі навчальні програми слід доповнити такими важливими для поглибленого вивчення темами як соціальне проектування, електронний уряд, інтернет-технології, механізми подолання політичного маніпулювання, політичне консультування, оцінка політичних ризиків.

З розвитком політичних знань виникає потреба формування відповідного державного замовлення на зазначені знання. Це передбачає, по-перше, створення центру, який би відстежував тематику політологічних наукових досліджень. І, по-друге, назріла необхідність нормативного оформлення державного замовлення на політологічні спеціальності, оскільки політологія зможе піднятися до рівня більш прагматичних соціально-гуманітарних дисциплін лише за умови, якщо вона зможе зайняти належне місце в державному класифікаторі професій. Заслужує на увагу також розвиток зв'язків політології з середньою школою. Зокрема, це можливо через систему громадянської освіти. Слід враховувати те, що в останні десятиліття в демократичних країнах сформувався багатий досвід розуміння сутності, методів і принципів громадянської освіти, яка в умовах демократії передбачає виховання суспільно активних громадян для підтримки і зміцнення самоврядування як базису участі особистості в справах конкретної спільноти, територіальної громади, держави.

Поряд з вищевказаним потребують підвищеної уваги й загальні проблеми підвищення рівня функціонування системи освіти в Україні. Йдеться про вдосконалення моделі оцінювання знань студента. Ця модель не повинна зводитися до простого відтворення інформації, отриманої під час аудиторних занять. Її слід змінити в бік обліку більш широких критеріїв професійної придатності, таких як застосування отриманих знань, професійна етика і моральність, відповідальна поведінка у процесі здобуття знань і професійних навичок. Назрілою проблемою є подолання штучно створеної диспропорції між державними і приватними вузами. Необхідно впроваджувати у свідомість молоді орієнтацію не стільки на назву і штучно створений статус вузу, скільки на рівень освіти, який той чи інший вуз здатний забезпечити. Для цього слід сформувати державну програму підтримки перспективних недержавних вищих навчальних закладів. На часі створення єдиної системи освіти, звуження її відомчого спрямування, яке, зокрема, призвело до того, що в Україні з'явилося багато фахівців вищої кваліфікації з адміністративного права, підготовлених у системі університетів внутрішніх справ, однак це вузько орієнтовані фахівці, які на ділі виявляються нездатними розробляти проблеми адміністративної реформи, адміністративного судочинства, функціонування виконавчої влади. Слід звернути увагу й на необхідність зближення місць проживання та навчання студентів. Цю проблему можливо вирішити через стимулювання, пільгове кредитування і грантове фінансування будівництва студентських містечок-кампусів по типу західних. Завдяки такому підходу вже в студентському віці до свідомості молодих людей впроваджується ідея необхідності створення організованого суспільства, нового соціального порядку, що базується на широкомасштабному мисленні, безперервній освіті, гнучкому і адекватному реагуванні на соціальні зміни, на духовній єдності та самоорганізації.

Таким чином, загальносвітова ситуація домінуючих знань та інформації готує нові виклики, однак, разом з тим, вона відкриває величезні можливості для транзитивних суспільств, в тому числі й для українського суспільства. Соціально-гуманітарні науки, в силу володіння здатністю формувати гуманістичне людинознавство і суспільствознавство, зобов'язані зосередити зусилля громадян і представників еліт цих суспільств на внутрішньополітичній консолідації та інтеграції в світову спільноту через глибоке розуміння місця людини в глобальній еволюції світової системи, усвідомлення невідворотності наукоємного майбутнього, а також через всебічне пізнання шляхів вирішення нагальних проблем людства.

Використана література:

1. Бек, Ульрих. Общество риска. На пути к другому модерну. Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Послесл. А. Филиппова. Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
2. Быстрицкий А., Шушарин Д. Неототалитаризм, или Скучные ошибки века. URL: https://interaffairs.ru/jauthor/material/612?fbclid=IwAR0rHUvhTGXkH_mL_9watNr9158w86hajyo7Nf0njhTCS93LbqXBdOc_qE (дата звернення: 17.11.2018).
3. Бабкіна О.В. Транзитивне суспільство. Сучасна політична лексика: енциклопедичний словник-довідник [І.Я. Вдович, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н.М. Львів: «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
4. Інституційні зміни політичної системи: оцінка стану та напрями оптимізації. Аналітична доповідь / за ред. Г. І. Зеленько. Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 164 с.
5. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація. За ред. В. Ісаїва. Пер. з англ. А. Іщенка. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 362 с.
6. Бабкіна О. В. Демократична політика як імператив сучасного глобального розвитку. Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 22. Спецвипуск [Відп. ред. О. В. Бабкіна]. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 8-15.
7. Кораблева В. Конец «конца истории»: контуры нового мира в условиях «гибридной войны». Идиология и политика. 2018. № 3 (11). С. 11-37.
8. Яковец Ю.В. История цивилизаций: Учеб. пособие для студентов вузов гуманитарного профиля. Ю.В.Яковец. 2-е изд. перераб. и доп. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. 350 с.
9. Inglehart, Ronald. Modernization and Postmodernization. Princeton (NJ): Princeton University Press, 1990. 270 p.
10. Диалог Тойнби-Икеда: Человек должен выбрать сам (пер. Б. Л. Губман и др.). Москва: ЛЕАН, 1998. 448 с.
11. Философия социальных и гуманитарных наук. Учебное пособие для вузов. Под общ. ред. проф. С.А. Лебедева. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Академический Проект, 2008. 733 с.

Babkina O., Gorbatenko V. Between Past and Future: the Responsibility of Intellectuals for Socio-Political Transformations

The problems of transformation of a transitive society and the responsibility of intellectuals for social and political transformations in the context of general civilizational changes are considered. The socio-political situation in modern Ukraine in a complex modernization dynamics is described. The role of social and humanitarian science and education in the improvement of the state and society, ensuring the processes of democratization is shown.

Keywords: transitive society, public intelligence, society of risk, humanization of social relations, innovative development, intellectual potential of science and education.